

Josep Pous i Pagès, traductor de teatre d'importació

Text > JOSÉ LUIS BARTOLOMÉ, catedràtic d'anglès jubilat de l'Escola Oficial d'Idiomes

Fotos > ARXIU JOSÉ LUIS BARTOLOMÉ

Aquest 2023 és de celebració del cent-cinquantè aniversari del naixement del gran escriptor empordanès Josep Pous i Pagès (Figueres, 1 de febrer de 1873 - Barcelona, 15 de febrer de 1952). Al llarg de l'any es recuperarà la seva formidable figura en diversos indrets i a través de mitjans diferents, com a autor literari i periodista, i com a català compromès políticament; s'escriuran nombrosos articles sobre les seves novel·les, la seva ingent obra teatral, els seus assajos i discursos —i, molt en concret, dels escrits de la postguerra civil, considerats el seu testament vital i ideològic i publicats pòstumament: *Memòries d'exili* (2002), *De la pau i del combat* (2016) i *Per Catalunya* (2020).

Deia la nota necrològica del seu amic Rafael Tasis: «I ha caigut, em temo, en la trista sospita que les noves generacions ignoraven el seu teatre i la seva novel·la i havien oblidat, si un dia el conegueren, el seu apostolat cívic» (*La Nostra Revista*, VI, núm. 64, desembre de 1952, Mèxic, p. 449). Aquest oblit no ha esdevingut una trista fatalitat gràcies a la tasca homèrica de la seva biògrafa i recuperadora de textos esparsos, malauradament traspasada l'estiu de 2022: Maria Àngels Bosch, autora de l'imprescindible *vademècum Pous i Pagès: Vida i obra* (Institut d'Estudis Empordanesos, 1997), a qui pòstumament voldria dedicar aquest article sobre una faceta poc coneguda i probablement menys estudiada de l'autor, la de traductor literari de peces teatrals.

Una creació policroma

La creació dramàtica en la ploma de l'escriptor empordanès és policroma en un grau superlatiu. Durant la primera dècada del segle xx, Pous i Pagès tracta en els arguments de les seves obres teatrals (*El mestre nou*, *Sol ixent*, *L'endemà de bodes*, *El drac*, *Els visionaris...*) i novel·les (*Quan es fa nosa*, *Revolta...*) de temes rurals, amb crítiques envers el costumari obsolet dels pagesos. Després de la seva obra magna, *La vida i la mort d'en Jordi Fragnals* (1911), enceta un segon enfocament crític adreçat a la vida de la gran ciutat on —amb humor, ironia i farsa— vindria a mudar els plantejaments ètics de l'anarquisme pacífic (*En Joan Bonhome*). Enmig d'una greu crisi del teatre català, Pous es va incorporar a l'elenc d'autors que van crear el Sindicat d'Autors

Dramàtics Catalans. Per poder reobrir portes i taquilles, i trepitjar de nou els escenaris, va llogar el Teatre Espanyol de Barcelona, va muntar una companyia pròpia i es va fer empresari, amb un èxit clamorós en un principi (*Senyora àvia vol marit*, 1912). Les representacions a la Ciutat Comtal s'alternaven amb gires amb una notable recepció popular (*Sang blava*, *Pàtria*). El 1913, va estrenar un sàinet molt xiroi al Teatre Principal de Figueres (*Apretats però no escanyats* o *Una llengua de mal camí*), dirigint la companyia del SAD. També va estrenar al Teatre de la Natura de Figueres, instal·lat a l'antic velòdrom, l'obra *L'arlesiana*, que hauria traduït de l'adaptació teatral que havia fet Alphonse Daudet de la seva novel·la homònima, *L'Arlesienne* (1869-1872). Tot seguit, va canviar d'estil

>> Portada de la Història de la revolució dels Països Baixos, traduïda el 1910.

>> Portada original d'El petó davant del mirall, llibre traduït el 1933.

amb peces inspirades, probablement, pel teatre romàntic castellà: *Rei i senyor* (1914), *Damià Rocabruna, el bandoler* (1916), i *La mel i les vespes* (1917). Aquesta darrera va rebre una crítica molt favorable de Josep Maria de Sagarra a *La Veu de Catalunya*.

El 1919 es va començar a dedicar exclusivament a l'alta comèdia. Pous va esdevenir conseller i col·laborador de l'empresari Josep Canals, i va intentar aconseguir el mecenatge de Cambó. S'adaptava al que el públic burgès demanava: comèdies ciutadanes; així va guanyar clagues d'adeptes que abans havia titllat «d'escudella i carn d'olla»: *Flacs naixem, flacs vivim*; *Tardania*; *No tan sols de pa viu l'home*; *Primera volada...*

L'activitat traductora de Pous i Pagès l'hem de situar en la dècada de 1920. Què el va empènyer a deixar d'escriure peces originals i a dedicar-se a versionar textos d'autors europeus ben consagrats, clàssics del segle XIX i contemporanis seus? Hi podria haver un interès comercial per la seva nova faceta d'empresari, ja que la de traductor no li proporcionava gaires guanys (en el cas d'*Els fracassats* i *L'agulla roja*, en societat amb Carles Soldevila). L'actor, director i escriptor figuerenc Pere Teixidor Elies suggereix que Pous volia seguir la tendència d'alguns teatres barcelonins que havia encetat Adrià Gual. La seva producció traductora no és pas minúscula:

>> Portada d'El foc que es revifa malament.

Autor i títol	Any de publicació original	Estrena a Barcelona	Edició del text en català
Alfred CAPUS, <i>Pagar el ram i no fer Pasqua (La petite fonctionnaire)</i> .	1901	Teatre Tívoli, 21-7-1920	<i>La Escena Catalana</i> , núm. 64, B, 1920.
Honoré DE BALZAC, <i>Mercadet (Mercadet. Homme d'affaires)</i> .	1848-1851	Teatre Romea, 16-10-1920	
Pierre VEBER, <i>Per no ser tretze (Gonzague)</i>	1905	Teatre Romea, 24-2-1923	<i>La Escena Catalana</i> , núm. 123, B, 1923.
Mirza FATALI, <i>El visir de Lenkeran (Sərgüzəşti-vəzir-i-xani-Lənkəran)</i> .	1850	Teatre Romea, 18-12-1923	
H. R. LENORMAND, <i>Els fracassats (Les ratés)</i> .	1920	Teatre Novetats, 27-2-1928	BNC, Col·lecció Jaume Rull Jové.
H. R. LENORMAND, <i>L'agulla roja (La dent rouge)</i> .	1924	Teatre Novetats, 29-1-1929	
Jean-Jacques BERNARD, <i>El foc que es revifa malament (Le feu qui reprend mal)</i> .	1920	Teatre Novetats, 3-5-1929	Les Ales Estesés, núm. 8. Tipografia Emporivm, s. d.
Jean-Jacques BERNARD, <i>Martina (Martine)</i> .	1922	Teatre Novetats, 28-5-1930	Edicions de la Rosa dels Vents, 1938.
Laszlo FÖDOR, <i>El petó davant del mirall (A csók a tükör előtt)</i> .	1932	Teatre Romea, 15-4-1933	<i>La Escena Catalana</i> , núm. 377, B, 1933.

Hi ha altres títols que s'esmenten en diverses pàgines bibliogràfiques que enumeren la seva tasca de traductor sense l'aval de dades de datació, estrena o publicació: *L'Arlesiana* de Daudet (que sí que consta com a traducció de l'escriptor Salvador Vilaregut per al setmanari *La Escena Catalana*, núm. 42, 20-09-1919). De les sis de les seves traduccions disponibles en llibreries de vell o a la Biblioteca Nacional de Catalunya, hem limitat la lectura bilingüe a tres títols: *Pagar el ram i no fer Pasqua*, *Per no ser tretze*, i *Els fracassats*. Quan ens ha faltat el text editat o mecanografiat de la traducció, hem fet bona la dita «qui no té tall rosegua els ossos» (o «a falta de pa, bones són

coques») tot llegint el text original de les obres de Balzac, Lenormand (*La dent rouge*), Mérimée (el sàinet històric *Le Carrosse du Saint-Sacrament*), Émile Augier (*Les effrontés*), més per pruija de lletraferit que per imperatiu de nodrir en excés aquest estudi amb referències prescindibles. No ens ha estat possible l'accés al text original ni al traduït d'*El visir de Lenkeran*.

Un nom que no es pot dissociar del de Pous i Pagès durant aquesta etapa de cerca de matèries primeres noves per als odèons barcelonins és el del seu productor escènic Josep Canals i Gordó, administrador dels teatres Romea, Espanyol i Novetats des de 1916 fins que es va morir, el 1935.

Són memorables les seves vetllades selectes de teatre català i estranger (1922-1924), en què es representava teatre de bulevard, d'entreteniment. Dins de les estrenes de la temporada 1922-1923 al Romea apareix *Per no ser tretze*, un sàinet que la crítica va considerar divertit, però menor; la ressenya de Prudenci Bertrana va ser poc amable amb la peça de Veber: humor gruixut, argument ensopit, llenguatge vulgar. La correspondència entre Pous i Canals ajuda a revelar les curiositats que envoltaven determinades programacions, la justificació de les propostes de Pous, així com la seva reacció davant la duresa crítica de la premsa: «[...] Llegeixi *Les effrontés* de l'Augier. Si

>> Retrat de Josep Pous i Pagès, de Ramon Casas. (Fons: MUSEU NACIONAL D'ART DE CATALUNYA)

En complicitat amb Canals, Josep Pous va tenir cura d'organitzar la primera visita a Espanya del prestigiós dramaturg gal Henri-René Lenormand, que es va negar a viatjar a Barcelona

aquesta fa, envii-la desseguida a casa, que me l'enviaran per recader i em posaré a traduir-la desseguida. [...] Per la campanya de l'estiu podem escollir entre tres comèdies d'en Capus: *La petite fonctionnaire*, *Petites folles*, que vostè ja coneix, i *Un Anges*, que li portaran de casa meva. Recordi que *Petites folles*, arreglada una mica, la crec perfectament estrenable a l'hivern a Romea» (carta des d'Avinyonet de Puigventós, 6 d'abril de 1920); «L'actitud dels crítics barcelonins, bé els hem d'anomenar d'alguna manera, enfront de l'estrena de *Mercadet*, és una cosa que fa cruixir de dents. Jo no he llegit sinó *La Veu*, però suposo que'ls altres deuen ballar al mateix so aproximadament. És dir, que perquè l'obra teatral anterior de Balzac no té cap valor, *Mercadet* és també de cap vàlua? Doncs s'enganyen: tot l'altre teatre de Balzac és dolent, però *Mercadet* és una obra excepcional. Que la forma és anticu-

ada? També n'és la de Molière i la de Shakespeare i la dels tràgics grecs» (carta des de Vilassar de Mar, 22 de setembre de 1920).

En complicitat amb Canals, Josep Pous va tenir cura d'organitzar la primera visita a Espanya del prestigiós dramaturg gal Henri-René Lenormand. El 30 de novembre de 1927 va escriure al seu fill Josep Pous Gómez, resident a París, des de la seva deserció de l'exèrcit espanyol: «Hauries d'anar a veure en Lenormand, l'autor dramàtic, i proposar-li, de part d'en Josep Canals, director del Teatre Català, de venir a Barcelona a l'estrena d'una de les seves obres, probablement *Les ratés*, i a fer una conferència sobre el seu teatre. Remarca-li que es tracta d'una festa d'art i no d'una empresa comercial. No cal dir que foren de compte d'en Canals despeses de viatge i estada. La vinguda hauria d'ésser a mitjans de desembre o primers de gener. L'obra serà traduïda

per un dels primers literats catalans, en Soldevila, jo o tots dos alhora».

Després de la trobada (gener de 1928), Lenormand va escriure una lletra a Canals en assabentar-se, a través d'un periodista català, que l'obra que es volia donar a conèixer a Barcelona era *La dent rouge* (estrenada a París el 1922). Airat, mostrava la seva disconformitat, ja que es tractava d'un text de teatre d'avant-guerre: «Il s'agit d'une pièce de jeunesse, dont la formule et les idées n'apportent rien de vraiment neuf». L'opció de Canals de triar aquesta obra i no, per exemple, *Les ratés* o *Le mangeur de rêves*, l'autor parisenc la considerava «une fâcheuse [enfadosa] introduction à mon oeuvre dramatique». Com que els assajos estaven ben avançats, Lenormand no va denunciar l'estrena, però es va negar a viatjar a Barcelona. Aquesta plantofada va moure l'empresari a fer el muntatge a correuita de *Les ratés*, que es va estrenar en temps rècord el 27 de febrer del mateix any. La figura del dramaturg gal —que va assistir a la *première*— va ser lloada per la intel·lectualitat del país i pel conjunt de la premsa escrita. *L'aguilla roja* es va ajornar un any.

>> La Escena Catalana va publicar la traducció de *Pagar el ram i no fer Pasqua* el 1920.

>> Cartell de *Gonzague*, de Pierre Veber.

Base filològica

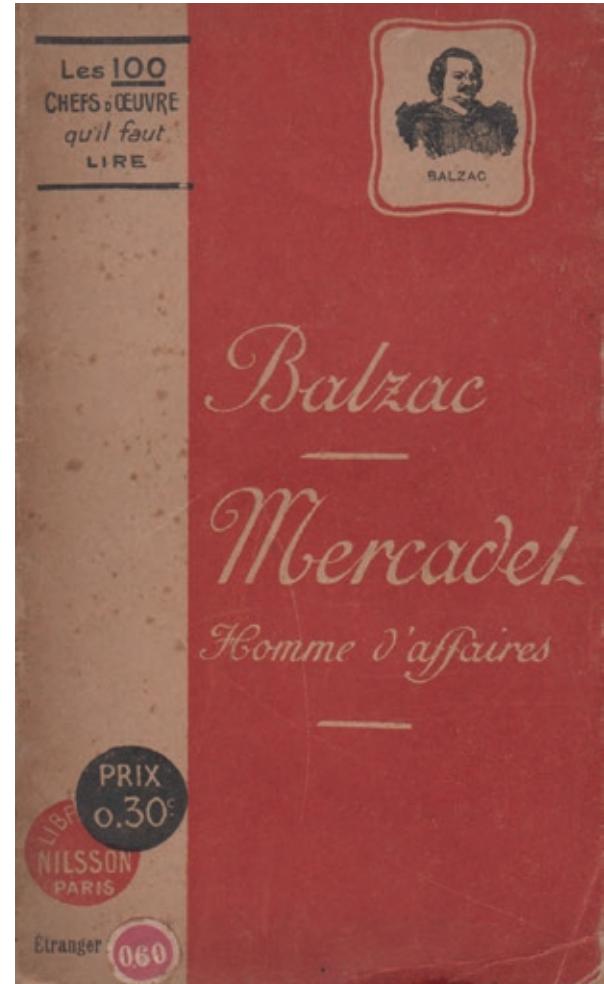
De quins fonaments filològics disposava Pous i Pagès per tastar l'art de la translació? El nostre insigne emporità va anar a l'escola del poble (Avinyonet de Puigventós) els primers anys d'estudi. Amb vuit anys es va començar a preparar, en una escola superior de Figueres, per a l'ingrés al batxillerat a l'Institut Ramon Muntaner, l'examen per al qual va tenir lloc el 25 de setembre de 1883. A casa seva, el pare rebia setmanalment *La Abeja*, una revista científica literària, que duia traduccions en prosa i en vers dels grans escriptors alemanys com Goethe, Heine i Schiller. Pous devia tenir dotze anys quan va llegir *Maria Stuart* de Friedrich Schiller, de qui va traduir a la maduresa *Geschichte des Abfalls der vereinigten Niederlande von der spanischen Regierung* (1788) [Història de la revolta dels Països Baixos, Biblioteca «El Poble Català», Barcelona, 1910]. També en l'adultesa es va sentir atret pels drames socials del teutó Gerhart Hauptmann, així com pel nou ordre moral envers la classe mitjana del noruec Henrik Ibsen. D'algunes obres cabdals de tots dos autors hi havia diverses versions catalanes que, sens dubte, Pous i Pagès ja havia digerit a les primeries del segle xx.

El 16 de juny del 1888, a quinze anys, va obtenir el grau de batxiller. A l'expedient acadèmic consta que va seguir cursos d'alemany amb qualificacions

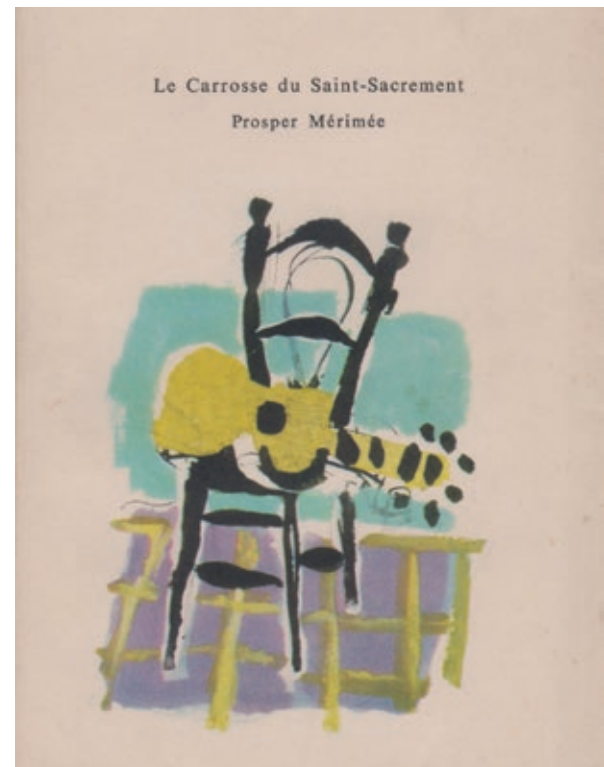
excel·lents, i també de llengua francesa; el coneixement del francès, freqüent en la gent de Figueres, li va permetre més tard dur a terme la tasca de traductor dels diversos autors dramàtics que ja hem esmentat. No obstant això, el seu full d'estudis, consultat a l'arxiu de l'Institut Ramon Muntaner, no conté referències que hi hagués estudiat la llengua de Goethe i, pel que fa al francès, va obtenir un notable en el primer curs i un *aprobado* en el segon. La metodologia de l'època de la didàctica dels idiomes sens dubte fa afavorir la pràctica de la traducció, si més no de la directa.

Amb tot, Pous i Pagès era, segons la seva biògrafa, «un bon coneixedor del francès». Amb el seu talent i la seva voluntat literària podem prejutjar que la seva tasca traductora va ser fidel, elegant, condiciosa; al cap i a la fi posseïa el gran requisit que hom pot exigir a un traductor: un coneixement ric i precís de l'idioma de destinació. Tanmateix, aquest no és l'espai per valorar el mèrit de Pous com a torsimany literari directe o interposat (a través del castellà, de l'obra de l'autor hongarès Laszlo Födör; possiblement a través d'una versió francesa del dramaturg turc Mirza Fatali Akhundov, que escrivia en llengua àzeri). És remarcable la diversitat de modalitats del gènere dramàtic forà que va aportar Pous i Pagès amb el seu ofici de traductor als escenaris catalans d'aquella època.

Pagar el ram i no fer Pasqua és una comèdia d'embolics amorosos en una petita vila provinciana (Pressigny), on l'arribada d'una nova administradora de l'oficina de correus, telègrafs i telèfon trasbalsa la parròquia masculina, encara ancorada en costums medievals d'infidelitat unilateral. Susagna Borel, aparentment feminista de mena, és atractiva, culta (toca el piano, supera els homes en cultura...), es riu de la societat aristocràtica local; resisteix les provocacions dels qui volen per a ella un millor futur com a *cocotte* (Pous i Pagès manlleva el terme alternant-lo amb «bona amiga») d'un dels patricis que li ofereix un pis a París («Vostè aquí no hi pot fer molsa») per emular les aventures mensuals del seu amic Pagenell. Atrèta per un vescomte tanoca (Eduard de Samblin) però desinhibit com la resta de l'elenc de barons rellevants del poble, accepta l'oferta de Lebardin, que ha decidit

>> Portada del *Mercadet* de Balzac.

>> Portada de *Le carrosse du Saint-Sacrement*, de Mérimée.

>> Portada de la traducció catalana de *Martina*, de Bernard.

trencar els vots de fidelitat després de vint anys de casat. És una època de *faire des folies* (simbolitzada pel Folies Bergère parisenc), de manca de prejudicis, de disbauxa, de l'alliberament freudià dels impulsos sexuals, de matrimonis desiguals («Em caso amb una menestrala sense pergamins», proclama el vescomte en el seu enllaç amb Ernestina, una vídua cobejable). Susagna i Lebardin no consumeixen l'adulteri perquè Susagna es mostra flaca de flama. Apareixen al pis la dona del galant i el vescomte (que es vol divorciar perquè l'exvídua alegre li ha fet banyes amb el metge). Lebardin torna a Pressigny amb la seva dona de tota la vida i recupera els 17.500 francs de la compra del pis venent-lo al vescomte, a qui aconsella maridar-se amb la funcionària de correus. Vet aquí el significat de la parèmia en desús del títol: *pagar el ram* (el pis a una amistançada) i *no fer Pasqua* (no sucuar el melindro). Com no podia agradar aquesta trama a una audiència burgesa barcelonina que s'hi sentia emmirallada?

Mercadet és una obra de tendència naturalista, de sentit ètnicament catalanesc en la refosa que Pous va fer dels trets autobiogràfics de Balzac en la seva obra. Pous ret homenatge a un «*homme d'affaires*» amb qui compartia aleshores una situació de gairebé

ruïna econòmica, que va crear la figura de l'especulador (*faiseur*). La crítica de l'estrena al Romea destacava que l'adaptació va resultar superior a la traducció, enlletgida per castellanismes innecessaris atribuïbles a interpolacions arbitràries dels actors.

Per no ser tretze (Gonzague) és un vodevil en un acte, adaptat com a *opéra bouffe* el 1931. El seu èxit reiterat i aclaparador als escenaris va fer que també es versionés com a film mut (1923, amb Maurice Chevalier) i sonor (1934, dirigit per Jean Grémillon). Els Mouchel són una família bacona, de nou-rics, que organitza un sopar de gala ratera per aconseguir que el vescomte La Chambolette es fixi en la filla, Enriqueta, i se n'encanterini. El sopar aplega tretze comensals distingits, entre els quals hi ha el senyor i la senyora Brizard, amant del vescomte. Com que aquest és supersticiós, hi cal un convidat extra: l'afinador del piano, Xavier Gonzague, que adoptarà el rol d'un marquès rus (lituà), i anirà suplint les altes i baixes de comensals a canvi de sucoses propines. El senyor Brizard en vol la pell en sospitar que és l'amant de la seva muller. En realitat, Gonzague està follament enamorat de Genoveva Tuquet, present al tiberi. El vescomte comprarà el seu silenci còmplice a canvi d'abonar tres mil francs de renda anual perquè el senyor Tuquet accepti el casori dels amants. *Per no ser tretze* és una comèdia frívola, picant, que dona peu a embolics còmics i constitueix una doble sàtira, contra l'alta burgesia i contra el proletariat republicà (Gonzague), que accepta per amor un canvi d'estatus social.

TEATRE CATALÀ ROMEA

Avui, dissabte, dia 22. Els dos èxits de la Vetllada Selecta:

El visir de Lenkeran

comèdia turca en dos actes.
Magnífica presentació.
Protagonista l'Aymerich
i el formidable èxit de Pirandello

El barret de cascavells

(*La Veu de Catalunya*, 22-XII-1923)

El mateix dia, a l'edició del matí, el periodista Miquel Capdevila signava la seva crítica (p. 4) de l'estrena: «[...] gairebé no creiem possible que un turc instruït resident fora de Turquia produeixi una obra mestra. [...] Amb aquesta consideració entrarem al Romea, aconseguirem no aburrir-nos veient desfilar una farsa, ingènua, incongruent i poc enllaçada, però curiosa, pintoresca i ben presentada. [...] "El Vizir de Lenkeran" fa passar l'estona distret en l'evocació d'una vida ben diferent a la nostra. [...] La traducció deguda a l'eminent comediògraf senyor Pous i Pagès és ben correcta i ben literària, sense disciplinar la ingenuïtat i a voltes, l'infantilisme de les situacions».

Els fracassats és un drama de textura determinista i psicoanalítica, nietzschiana i freudiana a l'encop. En catorze quadres es desenvolupa la història d'una parella («dues ànimes acoblades per la misèria») que representa el teatre de la degradació i el fatalisme: ell, un escriptor sense geni; ella (Julietta), una actriu sense talent. Sense recursos, durant una gira compartida per províncies, mudant de trens, hotels i teatres, ella accepta un *rendez-vous* amb un desconegut per guanyar cent francs i després explica l'afer al seu marit, que no se sent disgustat en principi, però més tard l'enganya per orgull i en un acte de venjança irreflexiva. La pressió de l'adversitat, la gelosia i l'embriaguesa porten el marit a un estat de follia que provoca un homicidi i que es faci justícia amb ell mateix. Un prelude del teatre existencialista de Samuel Beckett?

Valor antropològic

L'agulla roja és un drama amb un innegable valor antropològic. Representa el vincle entre el clima i la psicologia d'una comunitat aïllada i hostil a la civilització («Je veux pas d'étrangers... Je veux pas de maladies») en una vall alpina suïssa que té el cim de la muntanya Agulla Roja (Dent Rouge) com a símbol de virilitat («La Dent Rouge, c'est une femelle que vous ne tenez pas encore entre vos genoux»), i provoca creences i supersticions pròpies de societats primitives («Je veux pas faire tort aux esprits... Je veux pas être en guerre avec eux»). Pierre Tairraz és l'heroi-antiheroi revestit d'instints muntanyencs i d'una determinació ferotge per conquerir la muntanya.

Aquesta avidesa queda adormida en casar-se amb Claire, filla d'un país que havia tornat a les seves rels després d'haver fet fortuna a les Amèriques. Claire intenta suavitzar la rudesia de Pierre ensenyant-lo a llegir i li fa prometre que abandonarà els plans de grimpar muntanya amunt. Claire intenta adaptar-se a aquella societat de camperols, caçadors i ramaders, però se sent derrotada pel seu primitivisme i per l'hivern durador sense llum («Personne ne change et on ne change personne, voilà la vérité»). Pierre se sent infeliç i recupera el desig de fer el cim de l'Agulla Roja; per alliberar-se de la seva promesa recorre al subterfugi de les supersticions ancestrals i es torna violent envers Claire («Je dis que tu m'as ensorcelé! Je te mâterai, fille de catin ['bagassa']!»). Pierre escala la muntanya, però mor en un descens temerari sense corda. Només el capellà defensarà Claire de l'intent de ser cremada pels veïns («Misère de temps, où les curés protègent les sorcières!»). Tragèdia grega de l'hibris, amanida en un món recòndit i salvatge de l'Europa del segle xx. Pous i Pagès i Soldevila es devien sentir fascinats per la descoberta d'aquest paradís caigut, en què el vermell simbolitza la sang.

El foc que es revifa malament és un drama que planteja el dilema moral de si es pot mantenir el dubte sobre les infidelitats maritals («El secret que la boca té, fuig pels ulls»). Andreu Merin és un professor que torna a casa després de l'armistici, havent passat quatre anys captiu al camp de concentració alemany de Darmstadt. Els darrers quatre mesos de guerra, Blanca, la seva esposa, ha allotjat, per ordre municipal, un oficial americà, que li proposa acompanyar-lo a Amèrica, però ella ho refusa. En confessar al marit aquesta convivència inusual, Andreu s'encaparra amb sospites insidioses («Penso que la millor de les dones pot tenir una feblesa i que els homes no tenen escrúpols») que fan impossible que la parella pugui rescabalar el temps perdut. La gelosia malaltissa produeix un gran sofriment i tortura psicològica a Blanca, que prendrà una decisió sobtada: fugir amb el soldat americà, que li acaba d'enviar una carta i un oficial intèrpret per renovar la seva proposició. Les seves preguntes punyents sobre un futur sense ella aconsegueixen que el marit surti de la foscor i es trobi

envaït pels mateixos sentiments d'angoixa i patiment viscuts per la seva esposa, que reconsidera l'abandó de la llar: «Ah! Com vols que me'n vagi?».

La traducció de *Martine* permet que Pous i Pagès revisqui el paisatge bucòlic de les seves obres empordaneses. Aquesta peça es pot llegir com una novel·leta dialogada en cinc capítols, una trama d' enamorament i desenamorament. Julià Mervan és un periodista parisenc que, tornat de fer el soldat a Síria, es vol establir amb la seva àvia en un poblet proper a la capital, Grandchin. Hi coneix la Martina, una camperola bonica però sense lletres, i hi flirteja amb versos del poeta André Chénier i floretes de collita pròpia («És amb una garba d'espigues que us heu fet aquests cabells?»), i conquereix així l'ànima senzilla de la jove, que viu un tràngol penós quan Julià es casa amb la seva promesa, Joana Cheilland. Al final, Martina Gevin torna als braços del seu galà minyó —un pagès benestant, Albert Murieux—, i abandona els records del seu amor platònic sense recança.

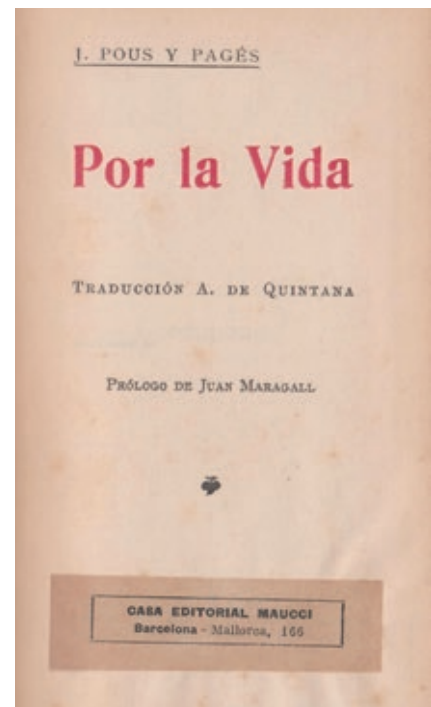
Assassinar la dona

El petó davant del mirall és un *psicotriller* modern, gènere ja popular en la literatura i el cinema sonor de les primeries dels anys trenta. Pous i Pagès fa una versió de l'obra de l'hongarès Laszlo Födör (que es va prodigar més tard a Hollywood com a coautor de guions). És una traducció feta a partir de la versió en castellà de José Juan Cadenas i Enrique F. Gutiérrez del 1932. Representa el judici contra el professor Walter Bernsdorf (Pettenhof en l'adaptació de Pous), acusat de l'assassinat de la seva dona adúltera, a Viena. Existeix la lliure voluntat? Per què l'advocat Foerster, amic del professor i de la víctima, obliga la seva pròpia esposa, Maria, a assistir a la vista processal i que sigui testimoni de la seva defensa absoluta? El mateix any 1933, James Whale va adaptar l'obra al cinema (*The Kiss Before the Mirror*).

Josep Pous i Pagès va ser un notable traductor de teatre d'importació, però ínfimament traduït com a autor de la seva pròpia obra creativa. Aquest capítol es pot condensar en dos títols de novel·la i el d'una comèdia: *Por la vida*, en versió d'A. de Quintana, amb pròleg de Joan Maragall (Barcelona, E. Domènech Editor, 1911); *El canto del cisne* [Papallones], adaptada per Fe-

derico Reparaz (Madrid, Ediciones R. Velasco, 1920). L'èxit d'aquesta obra li havia fet guanyar el Premi Fastenrath dels Jocs Florals. Curiosament, la primera traducció de les obres de Pous va ser en la llengua de Goethe: *Gori der Rebell* [Revolta], editada a Frankfurt per la Rütten & Loening Verlag (1910). El traductor —el romanista Eberhard Vogel— va proposar no només el canvi de títol, sinó també del nom de l'autor per fer-lo més eufònic als lectors teutons: al final, José Pous s'imposà a Josep d'Empúries. *Revolta* conté una modernitat digna de rellevància. La lluita de Gori Rabassa, el mistaire, contra el monopoli i els abusos de l'Estat (un personatge dramàtic i heroic modelat, pel que sembla, a partir d'un figuerenc de Cal Mistaire, al carrer de la Jonquera) ens hauria d'estimular a combatre i redreçar les situacions d'extrema injustícia social que vivim arreu del planeta. El discurs d'en Gori és un clam per la llibertat.

L'efímera editorial Pleniluni va recuperar, el 1980, una reedició de *Revolta* amb pròleg de Carles Riba, amic de Pous i Pagès. Maria Àngels Bosch ens en va regalar una tercera edició polida i acurada (Adesiara, 2012), *prêt à partir* per als aspirants a versar-la en les llengües de la Pell de Brau o de la vetusta Europa. Editors socialdemòcrates, *courage et avant!*

>> Portada de la traducció al castellà de la novel·la *Per la vida*, de Pous i Pagès.